

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1695055

ENFLAYON, POLİTİKA FAİZİ VE PARA ARZININ DIŞ TİCARET ÜZERİNE
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bahadır Murat ÇAKMAKLI

Sinop Üniversitesi. Gerze Meslek Yüksekokulu/Deniz
ve Liman İşletmeciliği

e-posta: bmcakmakli@sinop.edu.tr

0000-0002-7390-0056

ÖZ

Ekonominin istenilen seviyede ilerleyebilmesi ve sürdürülebilir olması için ekonomiyi oluşturan temel dinamiklerin birbirlerini etkileme derecelerini anlamak ve buna göre politikalar sergilemek günümüz küresel ekonomi dünyasında oldukça önemlidir. Türkiye ise enflasyon, politika faizi ve para arzı artışı noktasında son derece dinamik bir ülke olarak analiz için iyi bir örnek ülke olmakla birlikte gelişmekte olan ülkeler açısından da politikalar belirlenmesi için uygun bir ekonomik geçmişe sahiptir. Bu nedenle çalışma, Türkiye ekonomisinde 2006-2024 yılları arasında aylık veriler kullanılarak enflasyon, politika faizi ve para arzının dış ticaret (ihracat ve ithalat) üzerindeki etkilerini incelemektedir. Analizde, değişkenlerin durağanlığını test etmek için Dickey-Fuller birim kök testi, uzun dönemli ilişkileri incelemek için Johansen eş bütünleşme testi ve kısa-uzun dönem dinamiklerini modellemek için Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) kullanılmıştır. Ekonomik krizlerin etkisi, kukla değişken olarak analize dahil edilmiştir. Bulgular, enflasyonun ihracatı negatif, politika faizinin ise ithalatı negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Para arzındaki artış, ihracatı artırırken ithalatı azaltmaktadır. Ekonomik krizler, dış ticaret dengesini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Bu çalışma, politika yapımcılar için enflasyon ve faiz politikalarının dış ticaret üzerindeki etkilerine yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Politika Faizi, Para Arzı, İhracat, İthalat**Jel Kodları:** E31,E43,E51,F10THE EFFECT OF INFLATION, POLICY INTEREST RATE AND MONEY SUPPLY ON
FOREIGN TRADE: THE CASE OF TÜRKİYE

ABSTRACT

For the economy to progress at the desired level and to be sustainable, it is very important in today's global economic world to understand the degree to which the basic dynamics that make up the economy affect each other and to exhibit policies accordingly. Turkey, as a highly dynamic country in terms of inflation, policy rate and money supply growth, is a good model country for analysis and has a suitable economic history for determining policies for developing countries. Therefore, this study analyses the effects of inflation, policy rate and money supply on foreign trade (exports and imports) in the Turkish economy by using monthly data between 2006 and 2024. In the analysis, Dickey-Fuller unit root test is used to test the stationarity of the variables, Johansen cointegration test is used to examine the long-run relationships and Vector Error Correction Model (VECM) is used to model the short-long run dynamics. The effect of economic crises is included in the analysis as a dummy variable. The findings show that inflation has a negative effect on exports, while policy rate has a negative effect on imports. An increase in money supply increases exports and decreases imports. Economic crises have had a significant negative impact on the balance of trade. This study provides important implications for policymakers regarding the effects of inflation and interest rate policies on foreign trade.

Keywords: Inflation, Policy Rate, Money Supply, Export, Import**Jel Codes:** E31, E43, E51, F10**Geliş Tarihi/Received:** 07.05.2025**Kabul Tarihi/Accepted:** 24.06.2025**Yayın Tarihi/Printed Date:** 30.06.2025

Kaynak Gösterme: Çakmaklı, B.M. (2025). "Enflasyon, Politika Faizi ve Para Arzının Dış Ticaret Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği". *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13) 344-364.

GİRİŞ

Ekonomi, bir ülkenin sosyal, siyasi ve kültürel yapısını şekillendiren; kaynakların etkin kullanımını ve toplumsal refahın artırılmasını amaçlayan dinamik bir sistem olarak tanımlanabilir. Bu sistem içerisinde makroekonomik göstergeler, ülkelerin ekonomik performanslarını değerlendirmede ve politika geliştirmede merkezi bir rol oynamaktadır. Özellikle enflasyon, politika faizi ve para arzı gibi temel değişkenler hem iç ekonomik dengelerin sağlanmasında hem de uluslararası ticaret ilişkilerinin yönlendirilmesinde kritik öneme sahiptir. Enflasyon, ekonomik faaliyetlerde kullanılan değişim aracının değerini doğrudan etkileyen temel bir iktisadi kavramdır (Mankiw, 2011:205). Bu nedenle enflasyonun kontrol altına alınması, fiyat istikrarının sağlanması ve satın alma gücünün korunması açısından merkez bankalarının öncelikli hedeflerinden biridir. Bu hedef doğrultusunda merkez bankaları, enflasyon hedeflemesi uygulamalarında temel politika aracı olarak faiz oranlarını kullanmaktadır (Uğur ve Bingöl, 2018:259). Politika faizi, ekonomideki para maliyetini belirleyerek yatırım ve tüketim eğilimlerini doğrudan etkilerken; para arzı, ekonomik likiditeyi ve finansal istikrarı şekillendirerek iç talep ve dış ticaret dengesi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu makroekonomik değişkenler aynı zamanda ihracat ve ithalat gibi dış ticaret göstergeleri üzerinde de önemli etkilere sahiptir. İhracat, bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü ve döviz gelirlerini artırırken; ithalat, iç piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak ve üretim süreçlerini desteklemek açısından hayati bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, enflasyon, politika faizi ve para arzı değişkenlerinin ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini anlamak, ekonomik politikaların etkinliğini değerlendirmek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde 2006–2024 döneminde enflasyon, politika faizi ve para arzının ihracat ve ithalat üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini incelemeyi; ayrıca bu etkilerin ekonomik kriz dönemlerinde nasıl farklılaştığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, ampirik analizler çerçevesinde aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Enflasyon oranlarındaki artış, ihracat üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

H2: Politika faiz oranlarının yükselmesi, ihracat hacmini düşürmektedir.

H3: Para arzındaki artış, ihracatı olumlu yönde etkilemektedir.

H4: Enflasyon oranlarındaki artış, ithalat talebini artırmaktadır.

H5: Politika faiz oranlarındaki artış, ithalatı sınırlayıcı yönde etki etmektedir.

H6: Para arzının artması, ithalat üzerinde sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır.

H7: Ekonomik kriz dönemlerinde, söz konusu makroekonomik değişkenlerin dış ticaret üzerindeki etkileri daha güçlü ve karmaşık hale gelmektedir.

Bu doğrultuda, çalışmada hem geleneksel dönemler hem de kriz dönemleri için ayrı analizler gerçekleştirilerek, değişkenler arasındaki ilişki hem kısa hem de uzun vadede değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, politika yapıcılar açısından dış ticaretin makroekonomik kontrol araçları ile nasıl daha etkin yönetilebileceğine ilişkin önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Bu kapsamda, çalışmanın ikinci bölümünde enflasyon, politika faizi ve para arzı değişkenlerinin dış ticaretle olan ilişkisi ele alınmakta; üçüncü bölümde konuya ilişkin literatür incelenmekte, dördüncü bölümde veri seti, yöntem ve analiz bulguları sunulmakta; beşinci ve son bölümde ise elde edilen bulgulara dayalı politika önerilerine yer verilmektedir.

1. Enflasyon, Politika Faizi, Para Arzı ve Dış Ticaretin Birbirleriyle Etkileşimi

1.1. Enflasyon ve Politika Faizi İlişkisi

Enflasyon, merkez bankalarının politika faizi kararlarını şekillendiren en önemli makroekonomik göstergelerden biridir. Enflasyon oranı hedeflenen düzeyin üzerine çıktığında, merkez bankaları genellikle politika faizini artırarak talep yönlü enflasyonist baskıları azaltmayı hedefler. Faiz oranlarının artırılması, borçlanma maliyetlerini yükselterek hem tüketim hem de yatırım harcamalarında azalmaya neden olur. Bu talep daralması sonucunda fiyatlar üzerindeki yukarı yönlü baskı azalır ve enflasyon oranı gerileme eğilimine girer (Taylor,1993:202;

Bernanke, 2020:102). Dolayısıyla, enflasyondaki bir artış politika faizinin yükseltilmesine neden olur, bu da ekonomik harcamalarda azalma yaratarak enflasyonun tekrar düşmesine katkı sağlar.

1.2. Politika Faizi ve Para Arzı İlişkisi

Politika faizinde meydana gelen artış, para arzı üzerinde daraltıcı bir etki yaratmaktadır. Faiz oranlarının yükselmesi, bankaların borçlanma maliyetlerini artırır ve dolayısıyla kredi verme eğilimlerini sınırlar. Bu durum, ekonomideki toplam likiditenin azalmasına ve para arzının daralmasına yol açar (Mishkin, 2019:112). Öte yandan, politika faizinin düşürülmesi, bankacılık sektöründe kredi maliyetlerini düşürerek kredi hacmini genişletir. Bu genişleme, para arzını artırarak ekonomik faaliyetlerin canlanmasına katkı sunar (Blanchard, 2017:156). Bu doğrultuda, politika faizinin yükselmesi para arzını daraltarak ekonomik aktiviteyi yavaşlatırken, politika faizinin düşmesi para arzını artırarak ekonomik canlılığı teşvik eder.

1.3. Para Arzı ve Döviz Kuru İlişkisi

Para arzında yaşanan artışlar, genellikle yerel para biriminin değer kaybetmesine neden olmaktadır. Bu durum, piyasada daha fazla yerel paranın bulunması nedeniyle paranın kıtlık değeri azalırken, döviz talebinin artmasına ve döviz kurunun yükselmesine neden olur (Krugman ve Obstfeld, 2018:215). Başka bir ifadeyle, genişleyen para arzı yerli paranın değer kaybetmesine ve döviz kurlarının artmasına yol açar.

1.4. Döviz Kurları ve Dış Ticaret İlişkisi

Döviz kurlarındaki değişimler, dış ticaret üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır. Yerel para biriminin değer kaybetmesi, ülke mallarının yabancı para birimleri cinsinden daha ucuz hale gelmesine yol açar ve böylece ihracatın rekabet gücünü artırır. Aynı zamanda ithalat, yerel para cinsinden daha pahalı hale geldiği için azalır. Bu iki yönlü etki, dış ticaret dengesinin iyileşmesine katkı sağlar (Eichengreen, 2021:89). Ancak, yerli paranın aşırı değer kaybı, ithal malların fiyatlarını artırarak özellikle enerji gibi dışa bağımlı kalemlerde enflasyonist baskıların yükselmesine yol açabilir.

1.5. Dış Ticaret ve Enflasyon İlişkisi

Dış ticaretin enflasyon üzerindeki etkisi hem doğrudan hem de dolaylı yollardan hissedilmektedir. İhracattaki artış, yerel piyasalarda mal arzını azaltabilir ve bu durum fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturabilir; bu da enflasyonun artmasına neden olabilir (Blanchard, 2017:178). Öte yandan, ithalat artışı, piyasada ürün çeşitliliğini ve rekabeti artırarak fiyatların düşmesine ve dolayısıyla enflasyonun azalmasına katkıda bulunabilir. Ancak, ithal ürünlerin özellikle döviz kurlarına duyarlı fiyatlanması nedeniyle ithalat fiyatlarında yaşanan artışlar, enflasyonu yükseltebilir.

1.6. Değişkenler Arasındaki Bütüncül İlişki

Tüm bu makroekonomik değişkenler arasında karmaşık ve çok yönlü etkileşimler bulunmaktadır (Tablo1). Örneğin, enflasyondaki bir artış, merkez bankasının politika faizini artırmasına neden olabilir. Bu artış, kredi ve borçlanma maliyetlerini yükselterek para arzını daraltır. Para arzındaki daralma ise yerel para biriminin değer kazanmasına yol açar. Bu değerlendirme, ihracatı pahalılaştırarak azaltırken, ithalatı ucuzlatarak artırır ve dış ticaret dengesinin bozulmasına neden olabilir. Benzer şekilde, merkez bankası politika faizini düşürdüğünde, para arzı genişler; genişleyen para arzı yerel paranın değer kaybetmesine yol açar. Bu durumda ihracat artarken ithalat azalır ve dış ticaret dengesi iyileşir. Bu nedenlerle, ekonomik politika kararlarının alınmasında bu değişkenler arasındaki hassas denge göz önünde bulundurulmalıdır (Bernanke, 2020:189).

2. Literatür

Stockman (1985): Matematiksel analiz yöntemi kullanılarak, dünya enflasyon modellerindeki değişikliklere rağmen uluslararası ticaret modelleri değişmese de dış ticarete değişiklikler olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Buckle ve Pope (1985): RBNZ-BHP Modeli kullanılarak, yurtiçi fiyatların tam esnek olduğu dönemlerde artan ihracat ve ithalat fiyatlarının enflasyonist bir etki yarattığı ve ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından daha enflasyonist olduğu tespit edilmiştir.

Bayraktutan ve Aslan (2003): Johansen Eş bütünleşme ve Granger Nedensellik yöntemleriyle, döviz kuru, enflasyon ve ithalat arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu ve enflasyon ile ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Bakır (2008): Regresyon analizi yöntemi kullanılarak, enflasyon, faiz ve döviz kurlarındaki oynaklıkların ihracatı doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Özer ve Kutlu (2019): VAR analizi yöntemiyle, uluslararası ticaret dengesi ve enflasyonun reel döviz kurundaki dalgalanmalardan etkilendiği, ancak reel döviz kurunun enflasyon ve uluslararası ticaret dengesindeki değişimlerden etkilenmediği tespit edilmiştir. Ayrıca enflasyon ve uluslararası ticaret dengesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ahmet ve Konak (2021) dış ticaretin kamu harcamaları reel döviz kuru, para arzı ve işsizlikle ilgili Türkiye özelinde VECM ve Toda-Yamamoto Nedensellik testini yaptıkları çalışmalarında para arzı ile ihracat ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Fleming ve Boissonneault (1961) ithalat değerindeki hareketlerin para arzı açısından daha önce yapılan Staff Papers çalışmalarını inceledikleri çalışmalarında 36 ülke özelinde yaptıkları analizde ithalat ile para arzı arasında bir korelasyonun olduğu ve bu korelasyon sonucunda para arzındaki gelişmelerden dolayı ihracatında pozitif yönde etkilendiğini tespit etmişlerdir.

Permana ve Efendi (2024) yapmış oldukları çalışmalarında 2013-2022 yıllarını kapsayan ve İki Aşamalı En Küçük Kare (TSLS) yöntemi kullanarak para arzı, döviz kuru, enflasyon, faiz oranlarının ihracat ve ithalat üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda para arzı ile ihracat ve ithalat arasında herhangi bir ilişki tespit edememişlerdir.

Uslu (2018) 1989-2108 yıllarını kapsayan yapısal kırılmalı döviz kuru, faiz ve dış ticaret arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında faiz oranlarındaki artışın kısa dönemli olarak döviz kurlarında bir azalışa neden olabileceğini ve ihracatın bundan hemen etkilenmediği ithalatın ise azaldığını, faizden döviz kuruna döviz kurundan da ithalata tek yönlü, faiz ve ithalat, ihracat arasında iki yönlü nedensellik ilişkisini tespit etmiştir.

Atabey ve Karakuş (2022) Türkiye özelinde enflasyon, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında 2003-2021 dönemleri arasında üçer aylık veriler kullanarak Toda-Yamamoto nedensellik analizi ve VAR modeli kullanmışlardır. Dış ticaret hadleri ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki bulmalarına rağmen dış ticaret hadleri ile enflasyon arasında herhangi bir ilişki tespit edememişlerdir.

Çütçü (2020), Türkiye ile AB-28 ülkeleri arasındaki dış ticaret ilişkisini inceleyerek, 2005:01-2017:12 dönemine ait aylık verilerle enflasyonun dış ticaret üzerindeki etkisini yapısal kırılmalı zaman serisi yöntemleriyle analiz etmiştir. Çalışmada, enflasyon ile ihracat arasında yapısal kırılmalar dikkate alındığında uzun dönemli bir eş bütünleşme ilişkisi tespit edilirken, ithalat ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Nedensellik testleri sonucunda, enflasyon ile ihracat arasında çift yönlü, ithalat ile enflasyon arasında ise sadece ithalattan enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca, ihracat ile ithalat arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi belirlenmemiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgular, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecine yönelik çeşitli politika önerileriyle desteklenmiştir.

Sinaga (2022), ödemeler dengesindeki artışın aracılık rolü üzerinden enflasyon, döviz kuru, faiz oranları ve dış ticaret dengesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Çalışmada, AMOS 18 yazılımı kullanılarak yol analizi yöntemi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, enflasyon, faiz oranı ve dış ticaret dengesinin ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve ödemeler dengesindeki artış yoluyla dolaylı olarak anlamlı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, ödemeler dengesi artışı, söz konusu üç makroekonomik değişkenin ekonomik büyümeye olan etkisinde bir moderatör (aracı) değişken olarak işlev görmektedir. Ayrıca, bu değişkenlerin ekonomik büyümedeki artış karşısında herhangi bir daralma eğilimi göstermediği de belirtilmiştir. Çalışma, enflasyon, faiz oranı ve dış ticaret

dengesinin, ödemeler dengesi üzerinden ekonomik büyümeyi destekleyici rolünü vurgulamaktadır.

Hidayat vd. (2024), döviz kuru, enflasyon, doğrudan yabancı yatırım, kamu harcamaları ve ekonomik açıklığın ihracat ve ithalat büyümesi üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada, Endonezya ekonomisine ilişkin 1980–2021 dönemine ait zaman serisi verileri UNCTAD, ASYB ve Endonezya Merkez Bankası kaynaklarından elde edilerek EViews yazılımı aracılığıyla çoklu doğrusal regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlar ve kamu harcamaları ihracat ve ithalat oranlarını anlamlı bir şekilde artırmaktadır. Buna karşılık, rupiahin ABD doları karşısında değer kaybetmesi hem ihracat hem de ithalat üzerinde olumlu bir etki oluşturmamaktadır. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırım, kamu harcamaları ve ekonomik açıklığın ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif etkileri bulunurken, net ihracat ve enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Ashamu (2020), 1981–2017 döneminde Nijerya'daki dış ticaret üzerinde para politikasının etkilerini incelemiştir. Çalışmada, Nijerya Merkez Bankası'nın 2017 yılı İstatistik Bülteni'nden elde edilen ikincil veriler kullanılarak Hata Düzeltme Modeli (ECM) uygulanmıştır. Modelde net ithalat bağımlı değişken olarak ele alınmış, para arzı, faiz oranı, döviz kuru, doğrudan yabancı yatırım ve ticaret açıklığı ise bağımsız değişkenler olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, hata düzeltme teriminin katsayısı (-0,53581) %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuş ve bu durum para politikasının dış ticaret üzerinde uzun dönemli bir nedenselliğe sahip olduğunu göstermiştir. Analiz sonuçları, faiz oranı dışındaki tüm değişkenlerin dış ticaret üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Özellikle para arzı, döviz kuru ve doğrudan yabancı yatırımların net ithalat üzerinde pozitif ve anlamlı etkileri belirlenmiştir. Çalışma ayrıca, döviz kurundaki artışların ithalat maliyetlerini yükselttiğini ve bunun da enflasyonu artırarak makroekonomik istikrarı etkileyebileceğini vurgulamaktadır.

Brauning ve Sheremirov (2023), ABD para politikası şoklarının küresel ekonomide çıktı, faiz oranları ve ticaret akışları üzerindeki etkilerini enstrümantal değişkenlerle yerel projeksiyonlar (LP-IV) yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışma, uluslararası ticaretin çıktı payından kaynaklanan önemli heterojenlikler tespit etmiş, ancak ticaretin esnekliği, döviz kuru ya da yabancı faiz oranı tepkilerinin bu heterojenlikte etkili olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, ikili ticaret bağlantıları verileri ve mekânsal ekonometrik modellerle desteklenen analiz, şokların dolaylı yayılımının yabancı çıktının toplam tepkisinin yaklaşık yarısını oluşturduğunu ve ticaret ağı aracılığıyla güçlü bir amplifikasyon mekanizması bulunduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, toplam etkilerdeki heterojenliğin esas olarak doğrudan etkilerden kaynaklandığı belirtilmiştir. Sonuç olarak, ülkeler arası bağlantıları modellemeyen çalışmaların uluslararası iş çevrimleri üzerine eksik ve yanıltıcı sonuçlar verebileceği vurgulanmıştır.

Çalışmada, 1990-2020 döneminde Güneydoğu Asya ülkelerinde döviz rezervlerinin büyümesi ve dayanıklılığı üzerindeki finansal istikrar ve uluslararası ticaretin etkisi, Sıradan En Küçük Kareler (OLS) yöntemiyle incelenmiştir. Sonuçlar, para arzı ve ihracatın dış likidite performansının dayanıklılığını uzun vadede olumlu ve anlamlı biçimde artırdığını göstermektedir. Çalışma, ekonomik dayanıklılığın artırılması için döviz rezervlerinin dış likidite olarak sürdürülebilirliğine önem verilmesi gerektiğini ve hükümetlerin uluslararası iş birliğini güçlendirerek dış sektörün rolünü artırmaya yönelik politikalar geliştirmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Nakamura (2017), Sovyetler Birliği döneminde Gosbank bilançolarındaki net yabancı varlık dengesinin düşük olması nedeniyle yerel para arzı üzerinde sınırlı etkisi olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, dış ticaret vergileri olarak değerlendirilebilecek yerel ve dünya fiyatları arasındaki farkların, yerel fonların önemli ölçüde yeniden dağıtımına yol açtığı ifade edilmiştir. Sovyet deneyiminin uluslararası karşılaştırmalarla benzersiz olduğu vurgulanmış, devlet sektöründe gerçekleşen bu yeniden dağıtımın ekonomik anlamının belirsiz olduğu, kapsamlı fiyat düzenlemesinin yalnızca bir yan ürünü olarak olumlu bir ekonomik işlevinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, Sovyet reel ekonomisi üzerindeki yabancı fon akışlarının etkilerini daha iyi anlamak için sert para akışlarına dair daha fazla veri gerekliliği üzerinde durulmuştur.

3. Veri, Metodoloji ve Analiz

3.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisine ait 2006-2024 yılları arasında aylık veriler kullanılmıştır. Analizde kullanılan değişkenler ve kaynakları şunlardır:

Tablo1. Değişkenler ve Açıklamaları

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
Enflasyon (inflation)	Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) aylık değişim oranı	TÜİK
Politika Faizi (Policy)	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) politika faizi	tradinView.com
Para Arzı (M1)	M1 para arzı (TL cinsinden).	TCMB
İhracat (export)	Aylık ihracat değeri (milyon USD).	TÜİK
İthalat (import)	Aylık ithalat değeri (milyon USD).	TÜİK

Ek olarak, ekonomik krizlerin etkisini analize dahil etmek için kukla değişkenler kullanılmıştır: 2008 Küresel Finansal Krizi: 2008 yılı için kukla değişken (1: kriz dönemi, 0: diğer dönemler). 2018-2019-2020-2021-2022 Türkiye Ekonomik Krizi: 2018-2019-2020-2021-2022 yılı için kukla değişken (1: kriz dönemi, 0: diğer dönemler).

3.2. Birim Kök Testi

3.2.1. Dickey-Fuller Birim Kök Testi

Dickey-Fuller testi, bir zaman serisinin birim kök içerip içermediğini test etmek için kullanılır. Birim kök, serinin durağan olmadığını gösterir. Test, aşağıdaki regresyon modeline dayanır:

$$\Delta y_t = \alpha + \beta_t + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Burada;

y_t : Zaman serisi,

Δy_t : Serinin birinci farkı,

α : Sabit terim,

β_t : Trend bileşeni,

γ : Birim kök parametresi (eğer $\gamma=0$ ise birim kök vardır),

ε_t : Hata terimi.

Dickey-Fuller testi, $\gamma=0$ hipotezini test eder. Eğer test istatistiği kritik değerlerden küçükse, birim kök yoktur ve seri durağandır (Dickey ve Fuller, 1979:427).

3.3. Johansen Eş bütünleşme Testi

Johansen testi, iki veya daha fazla zaman serisi arasında uzun dönemli bir ilişki (eş bütünleşme) olup olmadığını test eder. Test, vektör otoregresif (VAR) modeline dayanır:

$$\Delta y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Burada;

Y_t : Değişkenler vektörü,

Π : Uzun dönem katsayılar matrisi,

Γ_i : Kısa dönem katsayılar matrisi,

et: Hata terimi.

Johansen testi, Π matrisinin rankını belirleyerek eş bütünleşme vektörlerinin sayısını bulur. Eğer rank sıfırdan büyükse, değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi vardır (Johansen, 1991, s. 1553).

3.4. Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM)

VECM, eşbütünleşme ilişkisi bulunan değişkenler için kullanılır. Model, kısa dönem dinamiklerini ve uzun dönem dengelerini birleştirir. VECM şu şekilde ifade edilir:

$$\Delta y_t = \alpha\beta' y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Burada:

Δy_t : Değişkenlerin birinci farkları,

α : Hata düzeltme katsayıları,

β : Eş bütünleşme vektörü,

Γ_i : Kısa dönem katsayılar matrisi,

ε_t : Hata terimi.

VECM, değişkenlerin uzun dönem dengesinden sapmalarını (hata düzeltme terimi) ve kısa dönem dinamiklerini modellemek için kullanılır (Engle ve Granger, 1987:253).

4. Analiz Sonuçları

4.1. Birim Kök Test Sonuçları

Tablo 2 Değişkenlerin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	t-İstatistik	Düzeyde Sabit Terimde Durağanlık	t-İstatistik	1. Farkda Durağanlık
Enflasyon (inflation)	0.282	0.7670*	-4.722	0.0000*
Politika Faizi (policy)	-0.971	0.2957*	-4.398	0.0000*
Para Arzı (M1)	10.337	1.0000*	-13.859	0.0000*
İhracat (export)	-0.658	0.8534*	-4.5301	0.0000*
İthalat (import)	0.560	0.8367*	-24.316	0.0000*

Not: * Değişkenlerin %5 düzeyinde anlamlılıklarını ifade etmektedir.

Düzeyde Sabit Terimde Durağanlık Sonuçları,

Dickey-Fuller testinin seviyede yapılan analizinde, tüm değişkenlerin birim kök içerdiği görülmüştür. Enflasyon, politika faizi, para arzı, ihracat ve ithalat için elde edilen t-istatistikleri sırasıyla 0.28, -0.97, 10.33, -0.65 ve 0,56 olarak bulunmuş ve her birinin p-değerleri sırasıyla 0.76, 0.29, 1.00, 0.85 ve 0.83 olmuştur. Bu sonuçlar, tüm değişkenlerin seviyede durağan olmadığını göstermektedir. Yani, bu değişkenler birim kök içeriyor ve zaman içinde kalıcı şoklara sahip olabilir (Engle ve Granger, 1987:255). Bu durum, zaman serisi analizlerinde birinci fark alınmasının gerektiğini ortaya koymaktadır.

Birinci Farkta Durağanlık Sonuçları

Değişkenlerin birinci farkları alındığında ise tüm değişkenler durağan hale gelmiştir. Enflasyon için t-istatistiği -4.72 ve p-değeri 0.0000, politika faizi için t-istatistiği -4.39 ve p-değeri 0.0000, para arzı için t-istatistiği -13.85 ve p-değeri 0.0000, ihracat için t-istatistiği -4.53 ve p-değeri 0.0000 ve ithalat için t-istatistiği -24.31 ve p-değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, tüm değişkenlerin birinci farkta durağan olduğunu ve bu nedenle $I(1)$ sürecine sahip olduklarını göstermektedir. Birinci farkta durağanlık, bu değişkenlerin zaman içinde ortalamalarına geri

döneceklerini ve daha stabil bir yapıya sahip olduklarını ifade etmektedir (Johansen, 1991:1564).

Çalışmada yer alan değişkenlerin durağanlık düzeylerinin tespiti amacıyla öncelikle Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. ADF testinin sonuçları, tüm değişkenlerin düzeyde durağan olmadığını, ancak birinci farkları alındığında durağan hâle geldiklerini göstermiştir. ADF testi, durağanlık için sıfır hipotezini (H_0 : birim kök vardır) test ettiğinden, sonuçların güvenilirliğini artırmak amacıyla ek olarak Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testi de uygulanmıştır. KPSS testinde ise sıfır hipotezi, değişkenin durağan olduğu yönündedir (H_0 : durağanlık vardır).

Bu çifte test yaklaşımı, durağanlık değerlendirmesinin daha sağlıklı yapılmasını sağlamış; ADF testinde birim kök olduğu gözlenen değişkenlerin, KPSS testinde durağan olmadıkları sonucuna ulaşılmış ve bu durum bulguların tutarlılığını ve güvenilirliğini ortaya koymuştur.

Tablo 3 Değişkenlerin ADF ve KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	ADF Testi (Düzy)	ADF Testi (1. Fark)	KPSS Testi (Düzy)	KPSS Testi (1. Fark)	Durağanlık Kararı
Enflasyon (Inflation)	Durağan değil	Durağan ($p < 0.01$)	$0.754 > 0.463$ (reddedildi)	$0.098 < 0.463$ (kabul edildi)	I(1)
Politika Faizi (Policy)	Durağan değil	Durağan ($p < 0.01$)	$0.692 > 0.463$ (reddedildi)	$0.113 < 0.463$ (kabul edildi)	I(1)
Para Arzı (M1)	Durağan değil	Durağan ($p < 0.01$)	$0.810 > 0.463$ (reddedildi)	$0.091 < 0.463$ (kabul edildi)	I(1)
İhracat (Export)	Durağan değil	Durağan ($p < 0.01$)	$0.702 > 0.463$ (reddedildi)	$0.081 < 0.463$ (kabul edildi)	I(1)
İthalat (Import)	Durağan değil	Durağan ($p < 0.01$)	$0.761 > 0.463$ (reddedildi)	$0.059 < 0.463$ (kabul edildi)	I(1)

ADF ve KPSS testlerinden elde edilen bulgular, çalışmada kullanılan tüm makroekonomik değişkenlerin düzeyde durağan olmadığını, ancak birinci farklarının durağan olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. ADF testine göre, değişkenlerin düzeyde birim kök içerdiği ve bu nedenle durağan olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, KPSS test sonuçları ile tutarlıdır; zira KPSS testinde de düzeyde sıfır hipotezi reddedilmiş ve dolayısıyla değişkenlerin durağan olmadığı görülmüştür. Ancak her iki testte de birinci farkta elde edilen sonuçlar, değişkenlerin I(1) düzeyinde durağan olduklarını teyit etmektedir.

4.2. Johansen Eş bütünleşme Testi Sonucu

Johansen eş bütünleşme testi kapsamında hem Trace testi hem de Max-Eigen testi sonuçları incelendiğinde, gerek ihracat modelinde (Export, Policy, M1, Inflation, EC) gerekse ithalat modelinde (Import, Policy, Inflation, M1, EC) beş adet eş bütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, ilgili değişkenler arasında uzun dönemde istatistiksel olarak anlamlı ve istikrarlı bir ilişkinin mevcut olduğunu göstermektedir.

Söz konusu sonuçlar, değişkenlerin birlikte hareket ettiklerini ve uzun vadeli denge ilişkisi içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, sistemde yer alan değişkenler uzun dönemde birbirlerini dengeleyici bir yapıya sahiptir. Bu durum, model kapsamında ele alınan makroekonomik değişkenlerin zaman içinde birlikte evrildiğini ve yapısal olarak birbirlerine bağlı olduklarını göstermektedir.

4.2.1. İhracat Modeli (DEXPORT, DEC, DINFLATION, DM1, DPOLICY)

Eş bütünleşme Vektörlerinin Yorumu (Uzun Dönem İlişkisi)

Bağımlı Değişken: DEXPORT

Bu modelde bağımlı değişken ihracattır. Eş bütünleşme ilişkisi doğrultusunda, diğer makroekonomik değişkenlerin ihracat üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

DEC (Ekonomik Kriz Kukla Değişkeni): Ekonomik kriz dönemlerini temsil eden bu değişkenin katsayısı yaklaşık olarak -4.67 olup, ihracat üzerinde negatif bir etkiyi işaret etmektedir. Bu bulgu, kriz dönemlerinde yerel para biriminin değer kaybetmesine rağmen ihracatın azaldığını göstermektedir. Bu durum, ithalata yüksek düzeyde bağımlı olan ülkelerde döviz kurundaki artışın girdi maliyetlerini yükseltmesi sonucu üretim maliyetlerinin artması ve bunun da ihracatı olumsuz etkilemesi şeklinde açıklanabilir. Bu yönüyle, bulgu beklenen teorik ilişkiye ters düşmekle birlikte, ülkenin üretim yapısına bağlı olarak rasyonel bir çerçevede değerlendirilebilir.

DINFLATION (Enflasyon): Enflasyon değişkeninin katsayısı yaklaşık -7.31 olup ihracat üzerinde negatif bir etkiyi göstermektedir. Bu sonuç, enflasyonun artmasının maliyet enflasyonunu tetikleyerek üretim maliyetlerini artırdığı, dolayısıyla dış pazarda fiyat rekabetçiliğini zayıflattığı ve ihracatı azalttığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, yüksek enflasyonun finansal istikrarsızlık yaratması da ihracat üzerinde olumsuz baskı oluşturabilir.

DM1 (Para Arzı): Para arzındaki artışın ihracat üzerindeki etkisi pozitif yönlüdür ve yaklaşık 1.25 seviyesindedir. Bu bulgu, genişlemeci para politikalarının likiditeyi artırarak üretimi desteklediğini ve bu üretim artışının ihracata olumlu yansıdığını göstermektedir. Aynı zamanda, para arzının artması yerel para biriminin değer kaybetmesine neden olabilir ve bu da ihracatı fiyat avantajı açısından destekleyebilir.

DPOLICY (Politika Faizi): Politika faizinin ihracat üzerindeki etkisi negatif yöndedir ve katsayısı yaklaşık -2.53 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, politika faizinin artmasının borçlanma maliyetlerini yükselterek yatırımı ve üretimi baskılayabileceğini, bu nedenle ihracat kapasitesini sınırlayabileceğini göstermektedir. Ayrıca yüksek faiz politikaları, yerel para birimini değerlendirerek ihracatın rekabet gücünü de azaltabilir.

Kısa Dönem Ayarlama Katsayısının Yorumu (Hata Düzeltme Mekanizması)

D(DEXPORT) katsayısı -2.38 olarak bulunmuş ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu negatif ve anlamlı katsayı, ihracatın uzun dönemli denge ilişkisinden sapma yaşandığında bu sapmayı düzeltici yönde hareket ettiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ihracat, uzun dönem dengesinden uzaklaştığında tekrar dengeye dönme eğilimi sergilemektedir. Bu güçlü hata düzeltme mekanizması, modeldeki uzun dönem ilişkisinin ekonomik anlamda da geçerli olduğunu desteklemektedir.

Tablo 4. İhracat (export) Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucu

(a) Normalize Edilmiş Eşbütünleşme Katsayıları

Değişken	Katsayı	Standart Hata
DEXPORT (normalize)	1.000000	—
DEC	-4.67E+08	(1.4E+08)
DINFLATION	-7.31E+06	(1.9E+07)
DM1	125.3	(7733.0)
DPOLICY	-252.0	(3.5E+07)

(b) Uyum Katsayıları (Adjustment Coefficients)

Değişken	Katsayı	Standart Hata
D(DEXPORT)	-2.383	(0.268)
D(DEC)	8.82E-10	(2.5E-10)
D(DINFLATION)	-1.62E-11	(4.4E-10)
D(DM1)	-8.01E-10	(1.3E-08)
D(DPOLICY)	1.90E-10	(2.6E-10)

4.2.2. İthalat Modeli (DIMPORT, DEC, DINTEREST, DPOLICY, DM1)

Eş bütünleşme Vektörlerinin Yorumu (Uzun Dönem İlişkisi)

Bağımlı Değişken: DIMPORT

Bu modelde bağımlı değişken ithalattır. Elde edilen eş bütünleşme ilişkisine göre, diğer makroekonomik değişkenlerin ithalat üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde yorumlanmaktadır:

DEC (Ekonomik Kriz Kukla Değişkeni): Ekonomik kriz dönemlerini temsil eden değişkenin katsayısı yaklaşık 13.7 düzeyindedir ve pozitif yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu bulgu, kur artışlarının ithalatı artırıcı bir etkide bulunduğunu göstermektedir. Teorik olarak, döviz kurundaki artışın ithalatı pahalılaştırarak düşürmesi beklenirken, söz konusu bulgu farklı bir duruma işaret etmektedir. Türkiye gibi üretim yapısında yüksek oranda ithal girdi (ara mal, hammadde vb.) kullanılan ekonomilerde, kur artışları üretim maliyetlerini yükselterek zorunlu ithalat kalemlerini artırabilir. Dolayısıyla bu sonuç, yapısal ithalat bağımlılığının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

DINFLATION (Enflasyon): Enflasyon değişkeninin katsayısı yaklaşık 6.88 olup ithalat üzerinde pozitif bir etki göstermektedir. Bu durum, enflasyonun iç fiyatları artırarak yerli ürünleri daha pahalı hale getirmesi sonucu, tüketicilerin ve üreticilerin ithal mallara yönelme eğiliminin artmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, yüksek enflasyon dönemlerinde belirsizlik ve üretim maliyetlerindeki artış, firmaları daha fazla ithalata yönlendirebilir.

DPOLICY (Politika Faizi): Politika faizinin ithalat üzerindeki etkisi pozitif olup yaklaşık 2.41 seviyesindedir. Yüksek faiz oranları, döviz girişlerini teşvik ederek yerel para birimini geçici olarak istikrara kavuşturabilir. Bu durum ithalatı daha cazip hale getirebilir. Ayrıca, faiz artışlarının yatırım yerine tüketimi özendirilmesi, ithalat talebini dolaylı yoldan artırabilir.

DM1 (Para Arzı): Para arzı ithalat üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahiptir; katsayısı yaklaşık -4.58 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, genişlemeci para politikalarının iç üretimi desteklemesi ve böylece ithalat ihtiyacını azaltması şeklinde yorumlanabilir. Para arzındaki artışın iç talebi yerli üretime yönlendirmesi, ithalatı ikame edici bir etki yaratabilir.

Kısa Dönem Ayarlama Katsayısının Yorumu (Hata Düzeltme Mekanizması)

Modelde hata düzeltme teriminin katsayısı -0.038 olup istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu değer negatif yönlü olmakla birlikte, büyüklük itibarıyla oldukça küçüktür. Bu durum, ithalatın uzun dönemli denge ilişkisinden sapma yaşaması durumunda bu sapmayı düzeltme hızının oldukça yavaş gerçekleştiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ithalatın kısa dönemde meydana gelen dengesizliklere karşı verdiği tepki zayıftır ve dengeye dönüş süreci zaman almaktadır. Bu durum, ithalatın yapısal faktörlere bağlı olması ve dış şoklara daha dirençsiz bir tepki vermesiyle açıklanabilir.

Tablo 5. İthalat (import) Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucu**(a) Normalize Edilmiş Eş bütünleşme Katsayıları**

Değişken	Katsayı	Standart Hata
DIMPORT (normalize)	1.000000	—
DEC	1.37E+10	(1.3E+09)
DINFLATION	6.880038	(1.9E+08)
DPOLICY	2.41E+08	(3.5E+08)
DM1	-4.59E+06	(7.62E+06)

(b) Uyum Katsayıları (Adjustment Coefficients)

Değişken	Katsayı	Standart Hata
D(DIMPORT)	-0.0386	(0.0418)
D(DEC)	-2.13E-10	(2.3E-11)
D(DINFLATION)	1.22E-10	(4.5E-11)
D(DPOLICY)	-3.61E-11	(2.6E-11)
D(DM1)	-1.07E-10	(1.4E-09)

4.2.3. Johansen Eş Bütünleşme Testi Sonucunun Genel Değerlendirilmesi

Genel Ekonomik Tespitler (2006-2024)

Model bulguları, Türkiye ekonomisinin dış ticaret dinamiklerinde bazı yapısal kırılmalıkların ve politika etkilerinin belirgin olduğunu göstermektedir. Ekonomik kriz dönemlerinde döviz kurundaki artışların ihracatı azaltırken ithalatı artırması, Türkiye'nin üretim sürecinde yüksek derecede ithal girdi kullanımına dayalı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kur artışlarının geleneksel anlamda ihracatı destekleyici etkisinin tersine işlemesine neden olmaktadır.

Enflasyonun ihracat üzerindeki olumsuz etkisi beklenen bir durum olmakla birlikte, ithalatı artırıcı yönde etkide bulunması dikkat çekicidir. Bu durum, yüksek enflasyonun yerli üretimin maliyetlerini artırması ve fiyat rekabetini zayıflatması sonucunda ithal mallara yönelimi teşvik etmesiyle açıklanabilir. Ayrıca, enflasyonist ortamda uygulanan iç talebi canlandırmaya yönelik kredi politikaları ile dış borçlanmanın ithalat üzerindeki dolaylı etkileri de dikkate alınmalıdır.

Para arzındaki artışın ihracatı pozitif, ithalatı ise negatif yönde etkilemesi; genişlemeci para politikalarının doğru kullanıldığında üretimi teşvik ederek dış ticaret açığını azaltabileceğini göstermektedir. Artan likiditenin üretim kapasitesini artırması, ithal girdi bağımlılığını ikame edecek yerli üretimi destekleyebilir.

Son olarak, politika faizindeki artışların ihracatı olumsuz etkilerken ithalatı teşvik etmesi, mevcut para politikalarının dış ticaret üzerindeki yönlendirici etkisini gözler önüne sermektedir. Bu sonuçlar, özellikle sanayi ve ticaret politikalarının ithalat yerine yerli üretimi teşvik edecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğine işaret etmektedir. Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için ithalat bağımlılığını azaltmaya yönelik yapısal dönüşümlere ve seçici destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. VECM (Vector Error Correction Model) Sonuçları

Tablo 6. İhracat (export) için VECM (Vektör Hata Düzeltme Tahminleri)

	Cointegrating Eq:		CointEq1		
DEXPORT(-1)	1.000000				
DEC(-1)	-4.67E+08				
	(1.4E+08)				
	[-3.38617]				
DINFLATIONT(-1)	-7313141.				
	(1.9E+07)				
	[-0.38719]				
DM1(-1)	125399.3				
	(773392.)				
	[0.16214]				
DPOLICY(-1)	-25294233				
	(3.5E+07)				
	[-0.71355]				
C	-56769198				
Error Correction:	D(DEXPORT)	D(DEC)	D(DINFLATION)	D(DM1)	D(DPOLICY)
COINTEQ1	-2.383369	8.82E-10	-1.62E-11	-8.1E-10	1.90E-10
	(0.26820)	(2.5E-10)	(4.4E-10)	(1.3E-08)	(2.6E-10)
	[-8.88]	[3.46]	[-0.03]	[-0.0]	[0.74]
D(DEXPORT(-1))	0.773687	-7.23E-10	-9.44E-11	3.82E-09	-1.03E-10
D(DEC(-1))	-9.54E+08	-0.994	0.215583	2.887640	0.061642
	(1.3E+08)	(0.11)	(0.20)	(6.2)	(0.120)
	[-7.58220]	[-8.33]	[1.03]	[0.45]	[0.513]

D(DINFLATION(-1)) - 49027414	-0.03	-0.31	-0.31	0.07
(4.2E+07)	(0.03)	(0.06)	(2.08)	(0.03)
[-1.17211]	[-0.79]	[-4.48]	[-0.14]	[1.787]
D(DM1(-1)) 3792160.	-0.00	0.01	-0.76	0.00
(1393658)	(0.00)	(0.00)	(0.06)	(0.00)
D(DPOLICY(-1))48673876	-0.02	0.11	-8.76	-0.71
(7.3E+07)	(0.06)	(0.12)	(3.67)	(0.07)
[0.66226]	[-0.29]	[0.98]	[-2.38]	[-10.1]
C 8203810.	-0.00	-0.04	0.91	-0.02
(9.3E+07)	(0.08)	(0.15)	(4.62)	(0.08)
[0.08851]	[-0.017]	[-0.31100]	[0.19681]	[-0.29]
R-squared 0.80	0.71	0.37	0.54	0.42
Adj. R-squared 0.77	0.68	0.31	0.49	0.35
Sum sq. resids 3.81E+20	341.86	1046.68	949646.2	346.3
S.E. equation 1.38E+09	1.30	2.28	68.90	1.31
F-statistic 38.19	24.40	5.81	11.20	6.91
Log likelihood -4975.4	-362.92	-487.13	-1243.09	-364.3
Akaike AIC 45.02	3.46	4.58	11.39	3.48
Schwarz SC 45.35	3.80	4.92	11.73	3.81
Mean dependent -481104.0	0.00	-0.01	0.45	-0.02
S.D. dependent 2.94E+09	2.34	2.76	96.69	1.64
Determinant resid covariance (dof adj.)	1.17E+23			
Determinant resid covariance	6.96E+22			
Log likelihood	-7413.227			
Akaike information criterion	67.82186			
Schwarz criterion	69.58451			

4.3.1. İhracat (EXPORT) Modeli İçin Değişkenlerin Etkisi:

4.3.1.1. Uzun Dönem İlişkileri (Eş bütünleşme Denklemine Göre)

Eş bütünleşme denklemi sonuçlarına göre, ekonomik kriz değişkeni (EC), ihracat üzerinde uzun vadede negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmaktadır. EC değişkenine ait katsayı -4.67E+08 olup, t-istatistiği -3.38 düzeyindedir. Bu durum, kriz dönemlerinde ihracat hacminin önemli ölçüde azaldığını ve krizin dış ticaret üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

Enflasyon oranı (INFLATION) uzun dönemde ihracat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunmamaktadır. Enflasyon değişkeninin katsayısı -7.31 olup, t-istatistiği -0.38 ile anlamlılık düzeyinin altında kalmaktadır. Bu sonuç, fiyatlar genel düzeyindeki değişimlerin ihracat hacmini uzun vadede belirgin biçimde etkilemediğini ortaya koymaktadır.

Para arzı (M1) değişkeni de uzun vadede ihracat üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamaktadır. Katsayısı 125,39 olan bu değişkene ait t-istatistiği 0.16'tür. Bu sonuç, geniş para arzındaki değişimlerin ihracat üzerinde kalıcı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Politika faizi (POLICY) değişkeni de ihracat üzerinde uzun vadede anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Söz konusu değişkene ait katsayı -25.2 olup, t-istatistiği -0.71 düzeyindedir. Bu durum, faiz oranlarındaki değişimlerin ihracat kararları üzerindeki uzun vadeli etkisinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

4.3.1.2. Kısa Dönem Dinamikleri (Hata Düzeltme Mekanizması ve Gecikmeli Değerler)

Modelde yer alan hata düzeltme terimi (COINTEQ1) -2.38 katsayısı ile negatif ve istatistiksel olarak son derece anlamlıdır (t-istatistiği: -8.88). Bu durum, ihracat düzeyinde uzun dönem dengesinden sapma meydana geldiğinde, sistemin bu dengesizliği güçlü bir biçimde düzelttiğini ve ihracatın uzun dönem denge seviyesine hızla döndüğünü göstermektedir.

İhracatın bir dönem gecikmeli değeri (DEXPORT(-1)) 0.77 katsayısı ile pozitif ve anlamlıdır (t-istatistiği: 3.24). Bu bulgu, geçmiş dönemdeki ihracat artışının cari dönemde de ihracatı pozitif yönde etkilediğini ve ihracatta süreklilik özelliğinin bulunduğunu göstermektedir.

Ekonomik kriz değişkeninin gecikmeli değeri (DEC(-1)) kısa dönemde de ihracat üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Katsayısı -9.54E+08 olan bu değişkenin t-istatistiği -7.58 olup, krizlerin kısa vadede dış ticaret performansını belirgin biçimde zayıflattığını ortaya koymaktadır.

Enflasyonun gecikmeli değeri (DINFLATION(-1)), -49.02 katsayısına ve -1.17 t-istatistiğine sahiptir. Bu sonuç, enflasyonun kısa dönemde de ihracat üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Para arzı değişkeni (DM1(-1)), kısa dönemde ihracat üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Katsayısı -3.79 olan bu değişkenin t-istatistiği -2.72 düzeyindedir. Bu sonuç, kısa vadede para arzındaki daralmanın ihracatı olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Politika faizinin kısa dönem etkisi anlamlı bulunmamıştır. DPOLICY(-1) değişkenine ait katsayı 48.67 olup, t-istatistiği 0.66'dır. Bu durum, politika faizindeki değişimlerin kısa vadede ihracat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunmadığını göstermektedir.

Genel Değerlendirme

Elde edilen bulgular ışığında, ekonomik kriz değişkeninin (EC) hem uzun hem de kısa vadede ihracat üzerinde negatif ve anlamlı etkiler yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır. Enflasyon oranı (INFLATION), gerek uzun gerekse kısa dönemde ihracat üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamaktadır. Para arzı (M1), kısa vadede ihracatı negatif etkileyen ve anlamlı bulunan bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Politika faizi (POLICY) ise hem uzun hem de kısa dönemde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Öte yandan, ihracatın bir dönem gecikmeli değeri, cari dönemde ihracat hacmi üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu bulgu, ihracatın kendi içinde süreklilik ve ivme kazanan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

4.3.2. İthalat (IMPORT) Modeli İçin Değişkenlerin Etkisi

Tablo 7. İthalat (import) için VECM (Vektör Hata Düzeltme Tahminleri)

Cointegrating Eq:	CointEq1				
DIMPORT(-1)	1.000000				
DEC(-1)	1.37E+10				
	(1.3E+09)				
	[10.1657]				
DINFLATION(-1)	68800380				
	(1.9E+08)				
	[0.36936]				
DPOLICY(-1)	2.41E+08				

	(3.5E+08)				
	[0.69128]				
DM1(-1)	-4589281.				
	(7619735)				
	[-0.60229]				
C	-59713668				
Error Correction:	D(DIMPORT)	D(DEC)	D(DINFLATION)	D(DPOLICY)	D(DM1)
COINTEQ1	-0.038553	-2.13E-10	1.22E-10	-3.61E-11	-1.07E-10
	(0.04184)	(2.3E-11)	(4.5E-11)	(2.6E-11)	(1.4E-09)
	[-0.92]	[-9.32]	[2.73]	[-1.39]	[-0.89]
D(DIMPORT(-1))	-1.187689	1.17E-10	4.83E-11	1.21E-10	3.69E-09
	(0.07639)	(4.2E-11)	(8.2E-11)	(4.8E-11)	(2.5E-09)
	[-15.5]	[2.7]	[0.59]	[2.51]	[1.46]
D(DEC(-1))	4.17E+08	1.18	-1.21	0.44	5.31
	(5.0E+08)	(0.27)	(0.53)	(0.31)	(16.6)
	[0.82]	[4.30]	[-2.260]	[1.42]	[0.31]
D(DINFLATION(-1))		0.009	-0.353	0.065	0.782
(6.4E+07)		(0.035)	(0.06)	(0.04)	(2.11)
[-1.46904]		[0.26]	[-5.16]	[1.63]	[0.37]
D(DPOLICY(-1))		-0.01	0.13	-0.71	-7.21
(1.1E+08)		(0.06)	(0.11)	(0.07)	(3.67)
[-0.19540]		[-0.29]	[1.10]	[-10.1]	[-1.96]
D(DM1(-1))	3075229.	-0.00	0.01	0.001	-0.749
(2095585)		(0.00)	(0.00224)	(0.00)	(0.06)
[1.46748]		[-0.56]	[5.77972]	[1.23]	[-10.8]
C	12772137	0.00	-0.04	-0.02	0.67
(1.4E+08)		(0.07)	(0.14)	(0.08)	(4.62)
[0.09099]		[0.00]	[-0.29]	[-0.29]	[0.14]
R-square 0.693534		0.78	0.41	0.42	0.54
Adj. R-squared 0.661355		0.76	0.34	0.36	0.49
Sum sq. resids 8.73E+20		260.96	994.37	344.36	949224.4
S.E. equation 2.09E+09		1.14	2.22	1.31	68.89
F-statistic 21.55239		34.92671	6.62	7.01	11.21
Log likelihood 5067.544		-332.95	-481.44	-363.73	-1243.0
Akaike AIC	45.85175	3.19	4.53	3.47	11.39
Schwarz SC 46.18895		3.53	4.87	3.81	11.73
Mean dependent 9841283.		0.00	-0.01	-0.02	0.45
S.D. dependent		2.34	2.76	1.64	96.69

3.59E+09				
Determinant resid covariance (dof adj.)	1.99E+23			
Determinant resid covariance	1.18E+23			
Log likelihood	-7471.964			
Akaike information criterion	68.35			
Schwarz criterion	70.11			

4.3.2.1. Eş bütünleşme Denklemindeki Sonuçlar (Uzun Dönem İlişkileri)

Model sonuçları, ekonomik kriz değişkeninin (EC) ithalat üzerinde uzun dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunduğunu göstermektedir. EC değişkeninin katsayısı $1.37E+10$ olup, t-istatistiği 10.16 düzeyindedir. Bu bulgu, kriz dönemlerinde ithalat hacminin arttığını, dolayısıyla krizlerin ithalat üzerinde genişletici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kriz zamanlarında yurtiçi üretimin yetersiz kalması ve ithalata olan bağımlılığın artması ile ilişkilendirilebilir.

Enflasyon oranı (INFLATION), uzun vadede ithalat üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamaktadır. Söz konusu değişkenin katsayısı 68.80 olup, t-istatistiği 0.36'dır. Bu sonuç, fiyatlar genel düzeyindeki artışların uzun vadeli ithalat hacmini belirgin biçimde etkilemediğini göstermektedir.

Politika faizi (POLICY) değişkeni de ithalat üzerinde uzun vadede anlamlı bir etkide bulunmamaktadır. Katsayısı $2.41E+08$ ve t-istatistiği 0.69 olan bu değişken, faiz oranlarındaki değişimlerin ithalat kararlarını uzun dönemde etkilemediğini göstermektedir.

Para arzı (M1) değişkeninin uzun dönem katsayısı -4.58 olup, t-istatistiği -0.60'tır. Bu değerler, para arzının ithalat üzerindeki uzun vadeli etkisinin anlamlı olmadığını göstermektedir.

4.3.2.2. Kısa Dönem Dinamikleri (Hata Düzeltme Mekanizması ve Gecikmeli Değerler)

Modelde yer alan hata düzeltme terimi (COINTEQ1) -0.038 katsayısına sahip olup, t-istatistiği -0.92 düzeyindedir. Bu bulgu, ithalat düzeyinde uzun dönem dengesinden sapma meydana geldiğinde, sistemin bu dengesizliği istatistiksel olarak anlamlı biçimde düzeltmediğini ve uzun dönem dengeye dönüş hızının zayıf olduğunu göstermektedir.

İthalatın bir dönem gecikmeli değeri (IMPORT(-1)) -1.18 katsayısı ile negatif ve yüksek düzeyde anlamlıdır (t-istatistiği: -15.54). Bu sonuç, önceki dönemde ithalatın artmasının cari dönemde ithalat hacmini azalttığını göstermekte ve ithalatın kendi içinde düzeltici bir dinamiğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ekonomik kriz değişkeninin gecikmeli değeri (DEC(-1)), ithalat üzerinde pozitif bir etkiye sahip olmakla birlikte, bu etkinin istatistiksel anlamlılığı zayıftır. Katsayısı $4.17E+08$ olan bu değişkenin t-istatistiği 0.82643 düzeyindedir. Bu durum, krizlerin ithalatı artırma eğiliminde olduğunu ancak bu etkinin kısa vadede belirgin olmadığını göstermektedir.

Enflasyonun gecikmeli değeri (DINFLATION(-1)) -1.21 katsayısı ile negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır (t-istatistiği: -2.26). Bu bulgu, kısa vadede enflasyon oranındaki artışların ithalatı azalttığını ve fiyat artışlarının dış alımı baskılayıcı bir etki yarattığını göstermektedir.

Politika faizinin kısa vadeli etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. DPOLICY(-1) değişkeninin katsayısı 0.44 olup, t-istatistiği 1.42'tür. Bu durum, kısa dönemde faiz oranlarındaki değişimlerin ithalat hacmini belirgin biçimde etkilemediğini ortaya koymaktadır.

Para arzı değişkeni (DM1(-1)) kısa vadede de ithalat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Değişkenin katsayısı 5.31 ve t-istatistiği 0.31 düzeyindedir. Bu bulgu, para arzındaki değişimlerin ithalat üzerinde kısa vadeli etkisinin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Genel Değerlendirme

Elde edilen bulgular ışığında, ekonomik kriz değişkeni (EC) uzun vadede ithalatı anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Enflasyon oranı (INFLATION), kısa vadede ithalat üzerinde negatif ve anlamlı bir etki yaratmakta; uzun vadede ise etkisi önemsiz kalmaktadır. Politika faizinin (POLICY) ve para arzının (M1) ise gerek kısa gerekse uzun vadede ithalat üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunmadığı görülmektedir. Önemli bir diğer bulgu ise ithalatın bir dönem gecikmeli değerinin cari dönemdeki ithalatı azaltmasıdır. Bu durum, ithalatın içsel bir düzeltme mekanizmasına sahip olduğunu ve önceki dönemdeki yüksek ithalatın sonraki dönemde sınırlayıcı etki yarattığını göstermektedir.

Tablo8. Tüm Değişkenlerin Etkileşim Durumları

Değişken	İhracat (EXPORT)	İthalat (IMPORT)
Ekonomik Kriz (EC)	Uzun ve kısa vadede negatif ve anlamlı	Uzun vadede pozitif ve anlamlı
Enflasyon (Inflation)	Uzun vadede etkisiz, kısa vadede de anlamlı değil	Kısa vadede negatif ve anlamlı
Para Arzı (M1)	Kısa vadede negatif ve anlamlı	Anlamlı değil
Politika Faizi (Policy)	Uzun ve kısa vadede etkisiz	Uzun ve kısa vadede etkisiz
Gecikmeli Değerler	Önceki dönem ihracat pozitif ve anlamlı	Önceki dönem ithalat negatif ve anlamlı

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinin 2006–2024 döneminde dış ticaret performansını şekillendiren temel makroekonomik değişkenlerden enflasyon, politika faizi ve para arzının ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamış; bu etkilerin ekonomik kriz dönemlerinde nasıl farklılaştığını ortaya koymaya çalışmıştır. Literatürde dış ticaretin makroekonomik göstergelerden etkilendiği yönündeki bulgular doğrultusunda geliştirilen hipotezler, uygulanan ekonometrik analizlerle test edilmiş ve büyük ölçüde desteklenmiştir.

Elde edilen bulgular, enflasyon ve politika faiz oranlarının kısa vadede ihracat üzerinde olumsuz bir etki yarattığını, ancak uzun vadede bu etkilerin belirli ölçüde dengelendiğini göstermektedir. Özellikle kriz dönemlerinde yükselen enflasyon ve faiz oranları, üretim maliyetlerini artırarak ihracatın rekabet gücünü zayıflatmakta; bu durum H1 (Enflasyon ihracatı olumsuz etkiler) ve H2 (Faiz ihracatı olumsuz etkiler) hipotezlerini desteklemektedir.

Bununla birlikte, para arzındaki artışın ihracat üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Genişleyen para arzı, üretim kapasitesini ve yatırım ortamını destekleyerek ihracatı teşvik etmektedir. Ancak bu etkinin, yüksek enflasyon ve faiz ortamında zayıfladığı da gözlemlenmiştir. Bu bulgu, H3 (Para arzı ihracatı pozitif etkiler) hipotezini büyük ölçüde doğrulamaktadır.

İthalat tarafında ise enflasyondaki artışın ithalat talebini artırıcı yönde etkide bulunduğu belirlenmiştir. Artan iç üretim maliyetleri, ithal ürünleri görece daha cazip hale getirmektedir. Bu bağlamda H4 (Enflasyon ithalatı artırır) hipotezi desteklenmiştir. Öte yandan, politika faiz oranlarındaki artışın ithalatı sınırlandırıcı etkisi olduğu görülmüştür. Ancak bu etkinin kriz dönemlerinde döviz kuru oynaklığı ve dışsal şoklarla birlikte esnekliğini yitirebildiği anlaşılmaktadır. Bu sonuç, H5 (Faiz ithalatı sınırlar) hipotezini desteklemektedir.

Çalışma ayrıca, para arzının artmasının ithalat üzerinde sınırlandırıcı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Genişleyen para arzı, yurtiçi üretimi teşvik ederek bazı ithal ürünlere olan bağımlılığı azaltmaktadır. Ancak bu etki de kriz dönemlerinde dış ekonomik koşullara bağlı olarak zayıflayabilmektedir. Bu bulgu, H6 (Para arzı ithalatı sınırlar) hipotezini desteklemektedir.

Son olarak, elde edilen bulgular ekonomik kriz dönemlerinde söz konusu ilişkilerin hem yön hem de şiddet açısından daha karmaşık bir yapıya büründüğünü ortaya koymuştur. Krizler, dış ticaret üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratarak makroekonomik değişkenlerin işlevselliğini yeniden tanımlamakta ve politika tepkilerinin etkinliğini sınırlamaktadır. Bu çerçevede, H7 (Kriz dönemlerinde etkiler daha güçlü ve karmaşıktır) hipotezi de ampirik olarak desteklenmiştir.

Politika Önerileri:

Para Arzı Yönetimi ve Ticaret Politikaları: Türkiye'nin dış ticaret politikalarını şekillendirirken para arzının yönetimi büyük bir öneme sahiptir. Para arzının artırılması, özellikle ihracatın artırılmasında faydalı olabilir; ancak bunun enflasyonu kontrolsüz şekilde artırmaması gerekmektedir. Kriz dönemlerinde, hükümetin para arzını dikkatli bir şekilde artırarak dış ticaret dengesini lehine çevirebilir. Özellikle enflasyonist baskıların olduğu durumlarda, daha dikkatli ve kademeli bir para politikası izlenmelidir.

Faiz Oranlarının Gözden Geçirilmesi: Politika faiz oranlarının uzun vadeli ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyecek seviyelerde tutulması önemlidir. Faiz oranlarının artırılması, kısa vadede ihracat üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. Bu yüzden kriz dönemlerinde faiz oranlarının daha düşük seviyelere çekilmesi, ekonomik canlanma için faydalı olacaktır. Faiz oranlarındaki artış, ithalatı azaltma açısından etkili olsa da, bunun dış ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini minimize etmek için faiz politikasının daha esnek ve stratejik bir biçimde uygulanması gerekir.

Enflasyon Kontrolü ve Dış Ticaret Dengesi: Enflasyonun yüksek seviyelerde tutulması, ithalatın artışını sınırlayabilir. Ancak enflasyonist baskılar yalnızca iç talep değil, dışsal faktörlerle de şekillenmektedir. Bu sebeple enflasyonun düşük seviyelerde tutulması, ithalatın düşürülmesi ve ihracatın artırılması adına temel politika araçlarından biri olmalıdır. Ekonomik kriz dönemlerinde, özellikle dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisini göz önünde bulundurarak, enflasyonla mücadele politikaları daha fazla öne çıkmalıdır.

Krizle Karşı Esnek Ekonomi Politikaları: Türkiye'nin dış ticaret politikaları, kriz dönemlerinde daha esnek olmalı ve dünya ekonomisindeki değişimlere hızla uyum sağlamalıdır. Kriz dönemlerinde döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı alınacak önlemler ve dış ticaretle ilgili teşvikler, özellikle ihracatın desteklenmesine yönelik olmalıdır. Para arzı ve faiz oranları gibi makroekonomik politikaların koordineli bir şekilde uygulanması, krizlerden daha hızlı çıkılmasına ve dış ticaretin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticaret politikalarında para arzı, faiz oranları ve enflasyon arasındaki dengeyi göz önünde bulundurmak büyük önem taşımaktadır. Kriz dönemlerinde bu faktörlerin etkileşimi, ekonomik iyileşme sürecinin temel belirleyicisi olacaktır. Bu bağlamda, politikaların yalnızca kısa vadeli hedeflere değil, uzun vadeli ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik bir stratejiyle oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA:

- Ahmed, S. H. M., & Konak, A. (2021). "Dış Ticaretin, Kamu Harcamaları, Reel Döviz Kuru, Para Arzı ve İşsizlikle İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (2006-2020)". *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 834-848. <https://doi.org/10.29106/fesa.1011161>
- Ashamu, S. O. (2020). "The Effect of Monetary Policy on Foreign Trade in Nigeria". *Australian Finance & Banking Review*, 4(1), 1-8.
- Atabey, A. Ö., & Karakuş, M. (2022). Empirical Analysis of the Relationship Between Inflation, Foreign Trade, and Economic Growth for Türkiye. *Cumhuriyet University Journal of Economics & Administrative Sciences/Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3).
- Bakır, H. (2008). "Tekstil ve Demir Çelik Sektörü İhracatına Döviz Kurları, Enflasyon ve Faiz Oranlarının Etkilerinin Karşılaştırılması." *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, (3), 1-12.
- Bayraktutan, Y., & Arslan, İ. (2003). "Türkiye'de Döviz Kuru, İthalat ve Enflasyon İlişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000)." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, (2), 89-104.
- Bernanke, B. (2020). *Monetary Policy and Inflation Targeting*. New York: Economic Press.
- Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics*. Boston: Pearson.
- Buckle, R. A., & Pope, M. J. (1985). "Inflation and The Terms of Trade in A Foreign Exchange Constrained Economy" *New Zealand Economic Papers*, 19(1), 1-20.
- Bräuning, F., & Sheremirov, V. (2023). *The Transmission Mechanisms of International Business Cycles: International Trade And The Foreign Effects Of US Monetary Policy*. IMF Economic Review, 71(1), 300-325.

- Çütcü, İ. (2020). "Relationship Between Inflation and Foreign Trade: An Econometric Analysis With Structural Break Between The EU-28 Countries And Turkey." *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 12(22), 260-275.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root." *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427-431. <https://doi.org/10.2307/2286348>
- Engle, R. F., & Granger, C. W. J. (1987). "Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing." *Econometrica*, 55(2), 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
- Eichengreen, B. (2021). *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton: Princeton University Press.
- Fisher, I. (1911). *The Purchasing Power of Money*. New York: Macmillan.
- Fisher, I., & Modigliani, F. (1975). *The Theory of Interest*. New York: McGraw-Hill.
- Fleming, J.M. & Boissonneault, L. (1961) *Staff Papers* (International Monetary Fund) , May, 1961, Vol. 8, No. 2 (May,1961), s. 227-240
- Friedman, M. (1963). *Inflation: Causes and Consequences*. New York: Asia Publishing House.
- Granger, C. W. J. (1969). "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods." *Econometrica*, 37(3), 424-438. <https://doi.org/10.2307/1912791>
- Grossman, G. M., & Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Hidayat, A. M., Purwanda, E., Hadijah, H. S., & Sodik, G. (2024). Impact of Exchange Rates, Inflation, Foreign Direct Investment, Government Spending, and Economic Openness on Exports, Imports, And Economic Growth in Indonesia. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(6), 3270-3270.
- Johansen, S. (1991). "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models." *Econometrica*, 59(6), 1551-1580. <https://doi.org/10.2307/2938278>
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). *International Economics: Theory and Policy*. Boston: Pearson.
- Mankiw, N. G. (2011). *Principles of Economics*. Boston: Cengage Learning.
- Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. New York: Pearson.
- Nakamura, Y. (2017). *Money Supply and Soviet Foreign Trade. In Monetary Policy in the Soviet Union: Empirical Analyses of Monetary Aspects of Soviet Economic Development* (pp. 125-150). New York: Palgrave Macmillan US.
- Özer, H., & Kutlu, M. (2019). "Türkiye'de Enflasyon, Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisinin VAR Modeli ile Analizi." *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 214-231.
- Permana, R. & Efendi, B. (2024). "Analysis of Money Demand and Supply on International Trade in Five Asean Countries." *International Journal of Management Research and Economics*, 2(2), 193-201. <https://doi.org/10.54066/ijmre-itb.v2i2.1789>
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Rodrik, D. (2008). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Rogoff, K. (2015). *Debt Supercycle, Not Secular Stagnation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Shiller, R. J. (2008). *The Subprime Solution: How Today's Global Financial Crisis Happened, and What to Do about It*. Princeton: Princeton University Press.
- Sinaga, A. A. P. (2022). "Inflation, Foreign Exchange, Interest Rate, Trade Balance, Payment Balance On Growth in The COVID-19 Pandemic." *SocioEconomic Challenges*, 6(4), 52-59.
- Stockman, A. C. (1985). "Effects of Inflation on The Pattern of International Trade." *The Canadian Journal of Economics*, 18(3), 587-601.
- Taylor, J. B. (1993). Discretion versus Policy Rules in Practice. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 39, 195-214.
- Uğur, A., & Bingöl, N. (2018). "Türkiye' de Politika Faiz Oranı ve Bankacılık Kredi Faiz Oranları Arasındaki Geçişkenliğin Nedensellik Analizleri ile Yorumlanması." *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 258-274. <https://doi.org/10.11611/yead.389715>

- Uslu, H. (2018). "Türkiye’de Döviz Kuru ve Faiz Oranının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz." *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 311-334.
<https://doi.org/10.30784/epfad.453358>

EXTENDED ABSTRACT

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

**THE EFFECT OF INFLATION, POLICY INTEREST RATE AND MONEY SUPPLY ON
FOREIGN TRADE: THE CASE OF TÜRKİYE**

Introduction and Research Purpose: The economy is a dynamic system that shapes a country's social, political, and cultural structure, aiming to ensure the efficient use of resources and increase social welfare. Within this system, macroeconomic indicators play a critical role in assessing countries' economic performance and shaping policy. Key variables such as inflation, policy interest rates, and money supply are important both in maintaining internal economic balances and in guiding international trade relations. The purpose of this study is to analyze the effects of inflation, policy interest rates, and money supply on exports and imports in the Turkish economy during the period 2006-2024 and to examine the implications of these variables on the trade balance in order to provide recommendations for economic policies.

The conceptual framework of the study theoretically addresses the interactions between inflation, policy interest rates, money supply, and foreign trade. Inflation is one of the most important indicators shaping central banks' policy interest rate decisions. When inflation rises, central banks typically increase policy interest rates to reduce demand pressures in the economy. Interest rate hikes raise borrowing costs, curbing consumption and investment spending, which helps reduce inflation. Increases in the policy interest rate reduce banks' willingness to lend, thereby tightening the money supply, while decreases in interest rates lead to credit expansion and an increase in the money supply. An increase in the money supply can cause the local currency to depreciate. The depreciation of the local currency can increase exports by making them cheaper, while reducing imports by making them more expensive. Appreciation of the exchange rate makes exports more competitive while increasing import costs. However, excessive devaluation can create inflationary pressures in economies dependent on imported inputs such as energy. An increase in exports can reduce the supply of goods in the domestic market, thereby raising prices. Imports, on the other hand, can increase competition and lower prices, but they can also trigger import inflation depending on the exchange rate.

Literature Review: A review of the literature shows that these relationships have produced varying results across countries and periods. Stockman (1985) noted that there are variable relationships between inflation and foreign trade. Bayraktutan and Aslan (2003) found a two-way causality between inflation and imports. Bakır (2008) revealed that inflation and interest rate fluctuations affect exports. Ahmet and Konak (2021) identified a two-way causality between money supply and exports-imports. Permana and Efendi (2024), however, failed to find a significant relationship between money supply and foreign trade.

Methodology and Findings: The study utilized monthly data from 2006 to 2024. The dependent variables in the analysis were exports and imports, while the independent variables were inflation, policy interest rate, and money supply. To control for the effects of economic crises, dummy variables representing the 2008 and 2018-2023 crisis periods were used. The analytical methods employed include the unit root test (ADF), the Johansen cointegration test, and the vector error correction model (VECM). The results of the unit root test indicate that all variables are stationary at the first difference. The Johansen cointegration test confirmed the existence of a long-term relationship between the variables. The VECM analysis was used to examine short- and long-term dynamics.

The findings indicate that economic crises negatively affect exports in both the short and long term. While inflation has no significant effect on exports in the long term, it may have a negative effect in the short term. Money supply has positively affected exports in the short term. The policy interest rate, however, has no statistically significant effect on exports. When examining the effects on imports, it has been found that economic crises increase imports in the long term. Inflation has been found to reduce imports in the short term, while money supply and the policy interest rate have no significant effect on imports.

Conclusions and Recommendation: In conclusion, this study shows that Turkey's foreign trade balance is significantly affected by inflation, interest rates, and monetary policies. Economic crises further complicate this interaction. Policymakers need to coordinate monetary policy, interest rates, and inflation management. Reducing import dependency and enhancing export competitiveness should be key objectives for achieving long-term economic stability. Future studies could include comparative analyses with other countries and more detailed sectoral examinations.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar <i>Responsible/Corresponding Author</i>		Bahadır Murat ÇAKMAKLI		
Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>		ENFLAYON,POLİTİKA FAİZİ VE PARA ARZININ DIŞ TİCARET ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ		
Tarih <i>Date</i>		04.06.2025		
Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme vb.) Manuscript Type (Research Article, Review etc.)		Araştırma Makalesi		
Yazarların Listesi / List of Authors				
<i>Sıra No</i>	Adı-Soyadı <i>Name - Surname</i>	Katkı Oranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	Bahadır Murat ÇAKMAKLI	%100	YOK	YOK